

מפגש מס' 3

דף למנחה

ספר שמות פרקים ל"ו-מ'
המשכן

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

בשבוע האחרון למדנו את הפרקים האחרונים בספר שמות, לה-מ, (פרשות ויקהל-פקודי), שמתארים את עשיית המשכן וכליו, ולבסוף את הקמת המשכן והשראת השכינה בו :

פרק לה (נלמד בסוף השבוע הקודם, אך שייך ליחידה זו) - ציווי על השבת ומיד לאחריו תיאור ההתנדבות הגדולה של כל העם למען המשכן, הן בהבאת חומרי הגלם והן בעשיית המלאכה.

פרק לו - עשיית מבנה המשכן : היריעות, הקרשים והאדנים.

פרק לז - עשיית הארון (עם הכפורת והכרובים), השולחן, המנורה, ומזבח הקטורת.

פרק לח - עשיית מזבח העולה, הכיור וחצר המשכן.

פרק לט - עשיית בגדי הכהונה, והבאת כל הדברים שהוכנו אל משה

פרק מ - משיחת המשכן וכליו, הקדשת הכהנים, הקמת המשכן והשראת השכינה בו.

מיקום הפרקים האלה ברצף הסיפורי של ספר שמות:

בניית המשכן מתוארת פעמיים בספר שמות:

בפרקים כה-לא, פרשות תרומה ותצווה, מופיע הציווי על בניית המשכן באופן מפורט ביותר.

בפרקים לה-מ מופיע שוב תיאור מפורט של מעשה המשכן, הפעם מתוארת עשייתו.

בפרקים לב-לד מתואר חטא העגל, הממוקם בתווך בין הציווי על בניית המשכן (פרשות תרומה-תצווה), לבין עשיית המשכן בפועל (פרשות ויקהל-פקודי):

לפני הפרשות העוסקות במשכן מתואר מעמד הר סיני.

עשיית המשכן והקמתו				חטא העגל				ציווי על המשכן				הר סיני								
הבאת המשכן	בני כהונה	עשיית הכלים והחצר	בני כהונה	מבנה המשכן	השראת השכינה	החטא ותוצאותיו	החטא ותוצאותיו	עשיית המשכן	מזבח זהב, כיור וקטורת	קדוש הכהנים	בני כהונה	מזבח חיצון וחצר	יריעות קרשים	ארון, שולחן ומנורה	ברית סיני	משכטים ומצוות	עשרת הדברות	מעמד הר סיני		
מ	לט	לח	לז	לו	לה	לד	לג	לב	לא	ל	כט	כז	כח	כו	כה	כד	כב	כא	כ	יט

סדר הפרשיות בחצי השני של ספר שמות:

מעמד הר סיני (יט-כד); ציווי על המשכן (כה-לא); חטא העגל (לב-לד); בניית המשכן (לה-מ)

סדר זה מעורר שאלות ותמיהות רבות:

מדוע יש צורך לחזור על פרטי המשכן פעמיים? ומה משמעות ההבדלים (הקלים) בין שני התיאורים?

מדוע חטא העגל מפסיק בין הציווי לעשייה?

מה טיב הקשר בין חטא העגל למשכן?

מה טיב הקשר בין מעמד הר סיני למשכן?

האם הפרשות נכתבו בתורה לפי סדר התרחשותן? או שמא ישראל הצטוו על המשכן רק לאחר חטא

העגל?

ועל כל אלה נוספת שאלה מהותית - מהי מהותו ומשמעותו של המשכן?

לימוד מעמיק

המשכן כהמשך למעמד הר סיני

בשיעור זה נתמקד רק בשאלת הקשר בין מעמד הר סיני למשכן, ומתוך כך בשאלת המשמעות של המשכן. ננקוט בגישת הרמב"ן, שהפרשות בספר שמות הובאו כסדר התרחשותן, כך שהציווי על המשכן היה לאחר מעמד הר סיני, וננסה להבין את הקשר ביניהם.

חלק א': הייחוד של מעמד הר סיני

מעמד הר סיני היה מעמד ייחודי ביותר, בו היתה התגלות של ה' לעיני כל ישראל. במעמד זה נכרתה ברית בין ה' לעם ישראל:

"וַעֲתָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי וְהֵייתֶם לִי סֵגֻלָּה מִכָּל הָעַמִּים כִּי לִי כָּל הָאָרֶץ. וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי מְמֹלָכֶת פְּהַנְיִים וְגוֹי קְדוֹשׁ" (שמות י"ט, ה-ו)

רמב"ן (שם): "ממלכת כהנים - ותהיו ממלכת משרתי: וגוי קדוש - לדבקה באל הקדוש, כמו שאמר קדושים תהיו כי קדוש אני ה' (ויקרא יט ב)"

במעמד הר סיני עם ישראל חווה התגלות מיוחדת של ה', והופך לעם המחובר אל הקדושה, ומתפקד כ"משרתי ה'". ההתגלות המיוחדת של ה' לעם ישראל היא אירוע מיוחד וחד פעמי, אך הברית בין ישראל לה' היא נצחית.

חלק ב': המשכן כהמשך של מעמד הר סיני

אמנם מעמד הר סיני היה מעמד חד פעמי בעל עצמה גבוהה, אך לאחר המעמד הזה לא יתכן שהכל יחזור להיות כמקודם, אלא יש צורך להמשיך את הקשר המיוחד בין ה' וישראל ולמשש אותו במציאות החיים השוטפת של העם.

שאלה לדיון

כיצד משמרים את הרוח הגדולה של מעמד זה גם להמשך, לדורות הבאים?

- לוחות הברית**, עליהם כתובים עשרת הדברות, מהווים עדות למעמד הר סיני. המצוות שעם ישראל מתחייב לקיים מקשרות באופן קבוע בין עם ישראל לה'.
- התגלות ה' והדיבור עם משה** לא נפסקים לאחר מעמד הר סיני. משה ממשיך לקבל מצוות מפי ה', ומעביר אותן לבני ישראל. בהמשך הדורות, יקומו נביאים נוספים שאמנם לא יחדשו מצוות אך ימשיכו לשמור על קשר של דיבור בין ה' לישראל.
- המשך השראת השכינה בתוך מחנה ישראל**

למעשה את כל התפקידים האלה ממלא המשכן, ובכך המשכן מהווה המשך למעמד הר סיני בכמה מובנים.

הכלי החשוב ביותר במשכן הוא הארון. לכן הארון הוא הכלי הראשון שנצטוו ישראל לעשות מתוך כל כלי המשכן: "וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם... וְעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים" (שמות כ"ה, ח-י) הארון הוא הכלי בו הונחו **לוחות הברית**, עליהם כתובים עשרת הדברות, שהם העדות למעמד הר סיני: "וַנִּתֵּן אֶל הָאָרֶץ אֶת הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֲתֵּן אֵלֶיךָ" (כ"ה, טז). בכך הארון מבטא את העיקרון הראשון של המשכן כהמשך למעמד הר סיני: הכלי החשוב ביותר במשכן שומר על העדות של המעמד.

הכופרת והכרובים אשר על הארון מבטאים את העיקרון השני, של ההתגלות: "וַיִּגְעַדְתִּי לְךָ שָׁם וְדַבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכְּפֹרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים אֲשֶׁר עַל אֲרֹן הָעֵדֻת אֶת כָּל אֲשֶׁר אֶצְוֶה אוֹתְךָ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (כ"ה, כב) לפי פסוקים אלה, הארון איננו רק כלי לשמירת לוחות הברית, אלא גם המקום בו מתקיימים ההתוועדות והדיבור בין ה' למשה. **הכרובים הם הבסיס שעליו מתרחשת השראת שכינת ה'.**

את העיקרון השלישי של המשך השראת השכינה בתוך מחנה ישראל מהווה המשכן שהוא מקום להשראת שכינה קבועה בתוך מחנה ישראל. בכך הוא מהווה המשך למעמד הר סיני. הרמב"ן סיכם את העיקרון הזה בצורה בהירה:

רמב"ן (שמות כ"ה, ב): "כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם על ידי משה קצת מצות שהם כמו אבות למצותיה של תורה... וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצוה על ידו של משה, וכרת עמם ברית על כל זה, מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לאלהים כאשר התנה עמם מתחלה "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה" (לעיל יט ה), ואמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שם ו), **והנה הם קדושים ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם. ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל...** וסוד המשכן הוא, **שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר.** וכמו שנאמר שם (לעיל כד טז) "וישכן כבוד ה' על הר סיני", וכתוב (דברים ה כא) "הן הראנו ה' אלהינו את כבודו ואת גדלו", כן כתוב במשכן "וכבוד ה' מלא את המשכן" (להלן מ לד). והזכיר במשכן שני פעמים "וכבוד ה' מלא את המשכן", כנגד "את כבודו ואת גדלו". **והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני.**

והנה עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, כמו שאמר (להלן כה כב) "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת", על כן הקדים הארון והכפרת... **ובבא משה היה אליו הדבור אשר נדבר לו בהר סיני...**

לפי דברי הרמב"ן, מהותו של המשכן היא להמשיך את השראת השכינה בעם ישראל, כהמשך למעמד הר סיני. את הקשר בין מעמד הר סיני למשכן ניתן לראות בצורה יפה מאד כאשר משווים בין פסוקי השראת השכינה במעמד הר סיני לפסוקי השראת השכינה במשכן:

- שמות פרק כד**
- (טז) **וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד ה' עַל הַר סִינַי וַיְכַסֶּהוּ הָעָנָן שְׁשֵׁת יָמִים וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן:**
 - (יז) **וּמְרִאֵה כְבוֹד ה' כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל:**
 - (יח) **וַיְבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן וַיַּעַל אֶל הָהָר וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה:**

- שמות פרק מ**
- (לד) **וַיְכַסּוּ הָעָנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן:**
 - (לה) **וְלֹא יָכֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעָנָן וְכְבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן:**
 - (לו) **וַבְּהִעָלוֹת הָעָנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם:**
 - (לז) **וְאִם לֹא יֵעָלֶה הָעָנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הָעֹלָתוֹ:**
 - (לח) **כִּי עֲנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאֵשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם:**

כבוד ה' שוכן במשכן, לעיני כל ישראל, כשם ששכן על הר סיני. בשני המקרים זה מתבטא באש ובענן. ההבדל ביניהם הוא שבמעמד הר סיני משה נכנס אל תוך הענן, ומקבל את התורה שם במעמד מאד ייחודי. ואילו במשכן, משה לא יכול להכנס מחמת כבוד ה' הממלא את המשכן, והדגש כאן הוא על כך שהענן מנחה את כל ישראל במסעותיהם במדבר.

תפקיד המשכן הוא להנכיח את מעמד הר סיני, עם ההתגלות המאד מיוחדת שהיתה בו, במציאות היומיומית של כל עם ישראל. מעתה, השכינה איננה בראש ההר ואיננה מיועדת רק למשה, אלא שורה בקרב המחנה, ומנחה את כל העם בדרך.

חלק ג': משמעות המשכן

המשכן נמצא במרכזו של מחנה ישראל, כל סדר המחנות סובב סביב המשכן ומושפע ממנו, ועם ישראל נדרש להיות בדרגת קדושה וטהרה מסויימת כדי להיות ראוי להשראת השכינה בתוכו באופן קבוע. (על כך נלמד בספר במדבר). כך נפתח הציווי על בניית המשכן:

וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשֹׁכְנֵתִי בְּתוֹכְם (שמות כ"ה, ח)

שאלה לדיון

מהי משמעות האמירה "ושכנתי בתוכם"? מה המשמעות של השראת שכינה בעם ישראל?

שאלה זו כרוכה בשאלה המהותית: האם יתכן לצמצם את ה' במקום פיזי? הרי ה' הוא "מופשט", ומלוא כל הארץ כבודו. אם כן, מה המשמעות של בניית משכן, ומה המשמעות של האמירה שה' ישכון בתוכו או בתוך בני ישראל?

לאחר הדיון בקבוצה, ניתן לעיין במקורות הבאים המביאים כמה אפשרויות להבנת משמעות המשכן והשראת השכינה "בתוכם"

א. המשכן כמקום לדיבור בין ה' לישראל

רשב"ם: "מקדש - לשון מועד, שאתקדש ואזדמן אליהם לדבר מתוכו, כדכתיב: "ונועדתי שמה לבני ישראל"

לפי פרוש הרשב"ם, באמצעות המשכן ה' מדבר עם בני ישראל. המשמעות של "ושכנתי בתוכם" היא שה' מדבר אל עם ישראל.

ב. המשכן כמקום שדרכו מתקבלות התפילות

הכתב והקבלה: "ושכנתי בתוכם, ככל אשר אני מראה - אשכון ביניהם לקבל תפלתם ועבודתם"

לפי פרוש הכתב והקבלה, באמצעות המשכן ה' מקבל את התפילות של עם ישראל. שלמה המלך, בחנוכת בית המקדש הראשון מדגיש שהמקדש איננו מקום שבו ה' יושב, כי הרי לא ייתכן לתחם את ה' במקום פיזי, כי "מלוא כל הארץ כבודו". לכן שלמה חוזר ומדגיש שתפקידו ומשמעותו של המקדש הוא להוות מקום תפילה, שדרכו ה' מקבל את התפילות:

"לִהְיוֹת עֵינֶיךָ פְּתוּחוֹת אֶל הַבַּיִת הַזֶּה... וְשָׁמַעְתָּ אֶל תְּחִנַּת עַבְדְּךָ וְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתְפַּלְלוּ אֶל הַמִּקְדָּשׁ הַזֶּה וְאַתָּה תִשְׁמַע אֶל מְקוֹם שִׁבְתְּךָ אֶל הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַעְתָּ וְסַלַּחְתָּ" (מלכים א', ח, כט-ל)

ג. המשכן כמקום שדרכו יורד שפע לעולם:

אלשיך: "הנה תצילנה אזנים משמוע כדבר הזר הזה, כי איזה הדרך ישכון אור שכניתו יתברך בארץ הלזו במקדש כוננו בני האדם? וכאשר ראה כן תמה שלמה המלך ע"ה באומר: (מלכים א' ח כז) "האמנם ישב אלהים על הארץ?"... הנה תשובתו בצדו הלא היא **כי שם "שער השמים" מקום אל הורדת השפע העליון להאיר על הארץ ולדרים עליה...**"

מלבי"ם: "כבר בארתי ברמזי המשכן שענין המשכן היה קבוצת כל נפשות ישראל לקומה שלמה מתיחסת עם האלהות שבעולם הגדול, שעולם הגדול הוא המקדש של מעלה, והראה ה' למשה את המקדש הגדול וכל צפונותיו וגנזיו ומשכיותיו... ועז"א שביום הוקם מקדש של מטה הוקם מקדש של מעלה עמו. **שמאז נמשך השפעת ה' בעולם הגדול לפי העבודה והקדושה במקדש של מטה...**"

האלשיך והמלבי"ם מפרשים שתפקידו ומשמעותו של המקדש/המשכן היא לאפשר השפעת שפע מהעולם העליון אל העולם שלנו.

חלק ד': המשכן שבליבנו

השכינה אשר שרתה על הר סיני ממשיכה לשרות בעם ישראל באמצעות המשכן. אולם, מסתבר שהשראת השכינה איננה בעלת משמעות רק במשכן עצמו, אלא יש לה משמעות עבור כל אדם מעם ישראל, שמעתי ואילך הוא חלק מהעם שהשכינה שורה בתוכו. משמעות זו קיימת גם כאשר המשכן והמקדש אינם קיימים במציאות.

זוית אישית **"ושכנתי בתוכם" הוא המקום שכל אחד מפנה בתוך ליבו לשכינת ה'**

המלבי"ם, בסוף פירושו, מוסיף עוד נקודה:

"...וצוה "וכן תעשו" שכל אחד יבנה לו מקדש בחדרי לבבו, כי יכין את עצמו להיות מקדש לה' ומעון לשכינת עוזו. ...כן תעשו לדורות, שכל אחד יבנה מקדש בחדרי לבבו ויכין מזבח להעלות כל חלקי נפשו לה', עד שימסור נפשו לכבודו בכל עת"

להזמין את המשתתפים בשיעור לחשוב: **מה המשמעות עבורי של נתינת מקום לשכינה בלבי? במה זה יכול להתבטא בחיי? (מי שרוצה יכול לשתף...)**

שיר **בלבבי משכן אבנה**

באחד משיריו של רבי אלעזר אזכרי (מחבר "ספר חרדים") מופיע הפסוק הבא: "בתוך לבי משכן אבנה לזיוו, קרבן תקריב לו נפשי היחידה". בעקבות פסוק זה כתב והלחין הרב **יצחק הוטנר** את השיר "בלבבי משכן אבנה"

נדמה שהשיר מבטא את המשמעות הזאת של המשכן. המשכן לא כמקום חיצוני לאדם אלא המשכן כשוכן בנפש ובלב האדם.

בלבבי משכן אבנה להדר כבודו, ולקרבן אקריב לו את נפשי היחידה,
ולנר תמיד אקח לי את אש העקידה, ובמשכן מזבח אקים לקרני הודו,

סיכום

ספר שמות התחיל בגלות מצרים, המשיך עם היציאה הדרמטית ממצרים, אך תהליך הגאולה לא הסתיים בכך. עם ישראל צריך גם להגיע אל ייעודו: אל הגאולה הרוחנית. מעמד הר סיני מהווה שיא של התגלות ה' לעם ישראל וכריתת ברית ייחודית בין ה' לישראל. מיד לאחריו עם ישראל מצטווה לבנות משכן ולהנכיח את השראת השכינה בעם ישראל באופן קבוע. שכינה שורה במשכן ומלווה את מחנה ישראל, בדיבור, בקבלת תפילות ובהשפעת שפע. ספר שמות מסתיים בפסוקים (שקראנו קודם):

וַיְכַסּוּ הָעֲנָן אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְכָבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו הָעֲנָן וְכָבוֹד ה' מָלֵא אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּבַהֲעֵלֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. וְאִם לֹא יֵעָלֶה הָעֲנָן וְלֹא יִסְעוּ עַד יוֹם הָעֵלֶתוֹ. כִּי עֲנַן ה' עַל הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם וְאִשׁ תִּהְיֶה לַיְלָה בּוֹ לְעֵינֵי כָל בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּכָל מַסְעֵיהֶם. (שמות מ', לד-לח)

להרחבה

הרחבה בנושא משמעותו של המשכן

מאמרים:

- [הרב אלחנן סמט - מבוא לפרשות המשכן - משכן ההיוועדות](#)
- [הרב עזרא ביק - הכפורת, וייעודו של המשכן](#)
- [הרב מנחם ליבטאג - המשכן וחטא העגל](#)
- [הרב איתמר אלדר - המשכן וחטא העגל](#)
- [הרב אמנון בזק - בחזרה לגן עדן](#)
- [הרב יעקב מדן - ענייני משכן](#)
- [חנן פורת - האמנם ישב אלוקים על הארץ?](#)
- [הרב שטינזלץ - המשכן לב האומה](#)

שיעורים:

- [הרב מנשה וינר - משכן - רק בעקבות חטא העגל?](#)
- [הרב אורי שרקי - תכנית ההתגלות האלקית](#)

הקדמה לקראת השבוע הבא

בשבוע הבא נתחיל ללמוד את ספר ויקרא, בו נלמד על תורת הקרבנות, פן נוסף בעבודת המשכן שעד כה לא היה מודגש.